

УДК 502.4

Г.В. Парчук

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Парчук Г.В. Особенности деятельности биосферных резерватов: теория и практика // Науч. зап. Гос. природоведч. музея. – Львов, 2004. – 20. – С. 155-165.

Прослеживается развитие идеи биосферного резервата от начала создания программы ЮНЕСКО «Человек и биосфера». Анализируются цели и задания Севильской стратегии развития биосферных резерватов и обращается внимание на особую роль биосферных заповедников в стабильном развитии территорий. Приводятся примеры формирования целей, заданий и мероприятий по управлению биосферными резерватами.

Parchuk, H. Characteristic features of biosphere reserves activity: theory and practice // Proc. of the State Nat. Hist. Museum. – Lviv, 2004. – 20. – P. 155-165.

Development of biosphere reserve idea since time of starting UNESCO's Man and Biosphere Programme is observed. Goals and objectives of the Seville Strategy for Biosphere Reserves are analyzed, especially the role of biosphere reserves for sustainable development of areas. Examples of goals, objectives and measures for biosphere reserve management are proposed.

Біосферні резервати створюються у рамках програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” (Man and Biosphere) для сприяння та демонстрації збалансованих відносин між людиною та біосферою. Завдяки багатофункціональному: природоохоронному, екологічному та народногосподарському значенню біосферні резервати набули в світі широкої популярності [10]. Світова мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО на 15.04.2004 р. нараховувала 440 таких резерватів.

До Світової мережі біосферних резерватів у 1982 р. від України були включені біосферні заповідники „Асканія-Нова” і Чорноморський, у 1992 р. – Карпатський. В Указі Президента України від 26.11.1993 р. „Про біосферні заповідники в Україні” констатується, що ці біосферні заповідники „створені з метою збереження природи і проведення наукових досліджень у найцінніших екосистемах Землі”. Крім того, Дунайський біосферний заповідник та Ужанський національний природний парк разом з Надсянським регіональним ландшафтним парком входять до складу міждержавних біосферних резерватів, відповідно українсько-румунського „Дельта Дунаю” та українсько-польсько-словацького „Східні Карпати”. Останнім від України (2002 р.) до даної мережі включено Шацький національний природний парк в якості Шацького біосферного резервату, що є першим кроком до створення транскордонного українсько-польсько-білоруського біосферного резервату „Західне Полісся”. У відповідності до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр. (2000 р.), мають бути створені біосферні заповідники „Західне Полісся”, Кримський, Розточанський, Поліський, Український лісостеповий та „Донецький кряж”, а також спільна українсько-російська природоохоронна територія на базі Деснянсько-Старогутського національного природного парку зі сторони України. Створення останнього об’єкту уже розпочато з обох сторін – росіяни уже мають в цьому районі біосферний резерват „Нерусо-Деснянське Полісся”, а Україна зробила подання до ЮНЕСКО щодо включення до

Світової мережі біосферних резерватів в якості біосферного резервату Деснянсько-Старогутського національного природного парку.

Окремими авторами [4, 9] уже пропонувалося замінити вживану в Україні назву „біосферний заповідник” на „біосферний резерват”, бо ми маємо справу уже не із заповідниками в їх класичному розумінні. Але у цій статті відрізняються терміни „біосферні заповідники” та „біосферні резервати” не лише через це, але й щоб підкреслити, що наші класичні біосферні заповідники створюються за Указами Президента України у відповідності до Закону „Про природно-заповідний фонд України”, тоді як за положеннями ЮНЕСКО біосферні резервати можуть створюватися і за більш спрощеною схемою, тобто без розробки проектів Указів Президента. Справа в тому, що за канонами ЮНЕСКО біосферний резерват (будемо вважати цей термін за більш загальний) в цілому не відноситься до природоохоронних територій, тому він не значиться серед категорій Міжнародного союзу охорони природи (МСОП, IUCN), а є територією, яка створена для збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку і яка має включати природоохоронну територію лише як складову.

До Четвертого Всесвітнього конгресу МСОП щодо національних парків та інших захищених територій, що відбувся у 1992 р. у м. Каракасі (Венесуела), „біосферний резерват (заповідник)” входив до числа 10 природоохоронних категорій МСОП (зараз їх 6) [2]. У Російській Федерації до цього часу вживається термін „біосферний заповідник” (російською мовою: биосферный заповедник), але у російському Законі від 14.03.1995 р. „Про особливо захищені природні території” (Об особо охраняемых природных территориях) до природоохоронних категорій, на відміну від нашого аналогічного закону, він не входить. Цим шляхом пішла і Республіка Беларусь, не включивши категорію „биосферный заповедник” до нової редакції (від 23.05.2000 р.) Закону „Про особливо захищені території” (Об особо охраняемых природных территориях), хоча у попередній редакції (від 20.10.1994 р.) ця категорія була присутня.

Метою роботи є з’ясування сутності та ролі біосферних резерватів у збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття, а також виявлення реальних невідповідностей нашого чинного законодавства та практики міжнародним нормам.

Перша концепція біосферних резерватів

Програма „Людина і Біосфера” була розпочата в 1971 р. в якості Всесвітньої програми міжнародного наукового співробітництва з проблем взаємодії людини і довкілля. Програма спрямована на узгодження або інтеграцію шляхом проведення польових досліджень використання природних ресурсів, а також на практичні заходи щодо збереження цих ресурсів навічно. Запропонована в рамках програми концепція біосферних резерватів по суті запропонувала новий підхід до охорони природи, який зв’язав охорону з науковими дослідженнями, моніторингом навколишнього середовища, природоохоронною освітою, підготовкою кадрів та з залученням місцевого населення до вирішення цих завдань. Концепція також задекларувала необхідність створення скоординованої мережі біосферних резерватів, які повинні мати однакові цілі та відповідати єдиним стандартам [5].

У 1974 р. група експертів Програми „Людина і Біосфера” [3] сформулювала потрійну мету біосферних резерватів, суть якої в наступному:

- 1) зберігати для сучасного та майбутнього використання різноманіття та цілісність біотичних угруповань рослин і тварин у природних екосистемах та захищати генетичне різноманіття видів, від якого залежить продовження еволюції;
- 2) виділяти ділянки для екологічних досліджень, включаючи, насамперед, базові дослідження як у межах резервату, так і на прилеглих до нього територіях;
- 3) створювати умови для навчання та підготовки спеціалістів у польових умовах.

Біосферний резерват визначається як захищена (під охороною) ділянка суходолу або приморської зони, яка репрезентує природні біоми або унікальні угруповання чи ділянки з об'єктами особливого інтересу, або гармонійні ландшафти антропогенного походження, або приклади змінених чи деградованих екосистем, які можна відновити до стану, близького до природного. До головних функцій відносилися: охорона видів та екосистем, наукові дослідження і моніторинг.

Севільська стратегія розвитку біосферних резерватів

На розвиток біосферних резерватів особливо вплинули започатковані Міністрами довкілля на Всесвітній конференції у 1992 р. (Ріо-де-Жанейро, Бразилія) надзвичайно важливі для подальшого розвитку людського суспільства загалом основи сталого розвитку у рамках схвалення Порядку денного на 21-е століття та Конвенція про біологічне різноманіття. За своєю суттю, сталий розвиток вимагає визначення довгострокових перспектив, врахування в процесі розвитку наслідків глобальних змін на місцевому і регіональному рівнях, використання наявних на сьогодні найбільш надійних наукових знань. Потребується постійна переоцінка процесу розвитку з використанням останніх наукових досягнень для забезпечення того, щоб при використанні ресурсів чинився все менший і менший вплив на довкілля і що мають розроблятися альтернативи існуючим руйнівним підходам у природокористуванні. Має бути суттєво зміцнений зв'язок між ученими, особами, котрі приймають рішення, і широкою громадськістю [8, с.319]. Конвенція про біорізноманіття своїми головними цілями визначила: збереження біологічного різноманіття, стале (збалансоване та невиснажливе) використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів, у тому числі шляхом надання необхідного доступу до генетичних ресурсів та шляхом належної передачі відповідних технологій з урахуванням усіх прав на такі ресурси і технології, а також шляхом належного фінансування. При цьому під „біологічним різноманіттям” розуміється різноманітність живих організмів у межах одного виду, видова і, навіть, екосистемна, а термін „стале використання” означає збалансоване використання компонентів біологічного різноманіття таким чином і такими темпами, які не призведуть у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття та збережуть, тим самим, його здатність задовольняти потреби нинішніх і прийдешніх поколінь та відповідати їх сподіванням.

Враховуючи ці новітні підходи щодо соціального-економічного розвитку і збереження природного довкілля, на Міжнародній конференції експертів ЮНЕСКО у

м. Севільї (Іспанія) у березні 1995 р. було схвалено новий програмний документ ЮНЕСКО щодо біосферних резерватів – Севільську стратегію розвитку біосферних резерватів (The Seville Strategy for Biosphere Reserves) та Статутні рамки Світової мережі біосферних резерватів (The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves) [1].

Біосферними резерватами є суходутні, прибережні/морські території або їхнє поєднання, які є визнаними на міжнародному рівні в рамках Програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера”. Кожний резерват повинен відповідати мінімальному набору критеріїв, а також мінімальній кількості умов перед тим, як буде допущений до Мережі. Біосферний резерват повинен виконувати три функції, які доповнюють одна одну: функцію збереження генетичних ресурсів, видів, екосистем та ландшафтів, функцію сталого соціально-економічного розвитку та функцію матеріально-технічного забезпечення для підтримання демонстраційних проєктів, екологічної освіти та тренінгів, а також досліджень та моніторингу в контексті реалізації місцевих, національних та глобальних проблем збереження природного довкілля та сталого розвитку. Севільською стратегією визначено 4 головних цілі з відповідними завданнями щодо розвитку біосферних резерватів та Світової мережі біосферних резерватів в цілому:

Мета I. Використання біосферних резерватів для збереження природного та напівприродного різноманіття.

Завдання I.1. Поліпшення стану збереження природного та напівприродного біорізноманіття через Світову мережу біосферних резерватів.

Завдання I.2. Інтегрування біосферних резерватів в планування збереження.

Мета II. Використання біосферних резерватів як моделей менеджменту землі та підходів до сталого розвитку регіонів

Завдання II.1. Забезпечення підтримки та залучення місцевого населення.

Завдання II.2. Забезпечення кращої гармонізації та спільної діяльності суб’єктів різних зон біосферних резерватів.

Завдання II.3. Інтегрування біосферних резерватів у регіональне планування.

Мета III. Використання біосферних резерватів для досліджень, моніторингу, освіти та навчання

Завдання III.1. Поліпшення знань щодо взаємодії між людиною та біосферою.

Завдання III.2. Поліпшення діяльності щодо моніторингу.

Завдання III.3. Поліпшення освіти, громадської свідомості та залучення місцевого населення.

Завдання III.4. Підвищення кваліфікації спеціалістів та менеджерів.

Мета IV. Втілення ідеї біосферного резервату.

Завдання IV.1. Інтеграція функцій біосферного резервату.

Завдання IV.2. Зміцнення Світової мережі біосферних резерватів.

Усі завдання досить детально розкриті для трьох рівнів виконання: міжнародного, національного та окремого резервату. Так, щодо Завдання IV.2 „Зміцнення Світової мережі біосферних резерватів” для міжнародного рівня виконання, зокрема, рекомендується: сприяння проведенню кожною країною періодичного огляду їх біосферних резерватів і допомога країнам у вжитті заходів

для функціонування біосферних резерватів; сприяння розвитку зв'язків між біосферними резерватами та партнерству з іншими мережами територій зі схожим менеджментом і з міжнародними державними та неурядовими організаціями з цілями, схожими з біосферними резерватами; сприяння злиттю територій біосферних резерватів суміжних країн і перетворенню їх на транскордонні резервати; мобілізація фінансових ресурсів та розробка стандартів та методології для збору та обміну даними. На національному рівні та на рівні окремого резервату також рекомендується використання відповідних та можливих ресурсів для проведення оцінки статусу та діяльності біосферних резерватів, залучення якомога більшого числа партнерів, у тому числі бізнесових структур та фондів, поліпшення іміджу біосферних резерватів, використання індикаторів та аналіз чинників для досягнення прогресу у розвитку біосферних резерватів.

Структурно кожний біосферний резерват повинен містити три елементи: 1) одне або більше природні ядра (у нас: заповідна зона), які є територіями, що охороняються і де надійно зберігається біологічне різноманіття, проводиться моніторинг за мінімально порушеними екосистемами та здійснюються неруйнівні (екологічно безпечні) дослідження та інші маловпливові на природне середовище види природокористування (такі як освіта); 2) чітко визначену буферну зону (у нас така ж зона), яка зазвичай оточена або прилягає до природних ядер та використовується для узгодженої діяльності, охоплюючи екологічну освіту, рекреацію, екологічний туризм, а також для прикладних та фундаментальних досліджень; 3) гнучку перехідну зону (у нас: зона антропогенних ландшафтів) – зону, де розміщені населені пункти, де може здійснюватись сільськогосподарська діяльність та інші види природокористування і в якій місцеві громади та владні структури, науковці, неурядові організації, а також ті, хто економічно зацікавлений, співпрацюють разом, щоб управляти та стало використовувати ресурси цієї території. Хоча спочатку три зони передбачалися як ряд концентричних кіл, тепер вони втілюються різними шляхами для того, щоб відповідати місцевим потребам та умовам. Фактично, одною з найбільш сильних сторін концепції розвитку біосферних резерватів є гнучкість та творчий підхід з якими вона реалізовується у різноманітних ситуаціях.

У відповідності до Севільської стратегії, управління біосферним резерватом має здійснюватися його консультаційною (координаційною) радою, тобто за участі усіх зацікавлених сторін, та у відповідності до спільного плану управління (менеджмент-плану), окремих рішень ради. Координаційна рада є дорадчим органом і не може перебирати управлінські функції окремих суб'єктів управління, а рішення радою мають прийматись шляхом консенсусу і вони, за необхідності, мають дублюватися наказами відповідних суб'єктів управління.

Щодо кластерного підходу при створенні біосферного резервату

На початку створення Світової мережі біосферних резерватів переслідувалася мета створити біосферний резерват у кожній біогеографічній області. Одним із теоретиків такого підходу став відомий американський біогеограф М.Д.Ф. Удварді [11]. За цим вченим, 8 найбільших ділянок (областей) суходолу та 14 життєвих зон (біомів), які визначаються переважно кліматом, комбінуються і створюють 227 біогеографічних провінцій (на сьогодні більшість з них репрезентовані одним

біосферним заповідником кожна). Але цієї кількості біосферних заповідників, як вважає автор, недостатньо, бо виходячи з існуючих 1800 одиниць рослинного покриву та враховуючи азональні елементи (водно-болотні угіддя, печери та геологічні утворення), кількість біологічно значимих біосферних заповідників має зрости до 2000.

Так як часто неможливо заповісти значну територію, яка буде репрезентувати усі особливості регіону, то пропонувалася так звана „кластерна” система організації біосферного резервату, яка складається з відокремлених ділянок, що репрезентують різні типи екосистем регіону, але керується як одна одиниця одним органом. Ідея кластерних біосферних резерватів швидше всього запозичена із США [6].

В Україні кластерна система була апробована при створенні та розширенні Карпатського біосферного заповідника, до складу якого зараз входять 8 просторово не зв'язаних між собою масивів: Угольсько-Широколужанський, Свидовецький, Черногірський, Марамороський, Кузійський, Долина нарцисів, Чорна гора, Юлівська гора.

Не менш презентабельним мав бути Поліський біосферний заповідник, до складу якого мали увійти філії: Шацька у Волинській області, Білозерська, Креміне-Сомине, Переброди та Сира Погоня у Рівненській області, Поліська та Овруцько-Словечанський кряж у Житомирській області, Ільїнська у Київській області, Дніпровська у Чернігівській області, Старогутянська у Сумській області [7]. Ця ідея як не була, так і не буде реалізована, бо у відповідності до згаданої вище Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на Поліссі передбачено створити окремі біосферні заповідники на заході, сході і в його центральній частині.

На сучасному етапі при створенні біосферних резерватів кластерний підхід не підтримується. Так, Бюро Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО "Людина та біосфера" на сесії 8 – 11.07.2003 р. схвалило рекомендації щодо розвитку Карпатського біосферного заповідника, в яких, зокрема, пропонує об'єднати усі філії заповідника в єдине ціле з включенням до його складу прилеглих ділянок господарського використання, надаючи при цьому більше уваги сталому розвитку території. Створення ж великого Поліського біосферного заповідника, який би репрезентував увесь регіон Полісся, не стало завданням ні державної програми Перспективного розвитку заповідної справи в Україні (1994 р.), ні згаданої вище Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України.

Треба відмітити, що із схваленням Севільської стратегії розвитку біосферних резерватів, поряд з напрямом „кожній біогеографічній провінції біосферний резерват”, почав посилено розвиватися напрям щодо створення транскордонних біосферних резерватів. Крім існуючих біосферних резерватів: українсько-румунського „Дельта Дунаю” та українсько-польсько-словацького „Східні Карпати”, незабаром ми у прикордонні матимемо українсько-польсько-білоруський біосферний резерват „Західне Полісся”, як і українсько-російський на Десні та українсько-польський на Розточчі, і всі вони репрезентують один біогеографічний регіон – зону помірних широколистяних лісів, а перші два – Полісся, де згодом має з'явитися ще декілька таких резерватів.

Порядок визначення та подання до ЮНЕСКО заявки на потенційний біосферний резерват

Насамперед необхідно визначити відповідність території, яка пропонується для включення до Світової мережі біосферних резерватів, критеріям біосферних резерватів за зазначеними вище Статутними рамками Світової мережі біосферних резерватів. У відповідності до них, така територія має:

- об'єднувати різноманіття екосистем, у т.ч. порушених людиною, які презентують біогеографічний регіон;
- бути важливою для збереження особливо цінного біологічного різноманіття (насамперед маються на увазі глобально вразливі види флори і фауни);
- забезпечувати можливість для досліджень та демонстрації підходів щодо сталого розвитку в регіональному масштабі;
- мати достатні розміри, щоб відповідати вище зазначеним трьом функціям біосферних резерватів;
- включати ці три функції шляхом визначення трьох зон: природного ядра (ядер), буферної і транзитної зон.

Крім того, мають бути досягнуті домовленості щодо залучення та участі у виробленні та здійсненні функцій біосферного резервату кола зацікавлених громадських організацій, місцевих громад, приватних осіб. Також повинні бути передбачені механізми для управління антропогенною діяльністю у межах транзитної та буферної зон, політика або план управління усією територією біосферного резервату, визначена організація або механізм для втілення цієї політики або плану управління, запропоновані програми для досліджень, моніторингу, освіти та навчання.

Головним документом щодо створення біосферного резервату, як об'єкта Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, є розробка розгорнутої заявки (номінації) за спеціальною формою, яка складається з двох частин: узагальноючої частини (Резюме) та детальних відомостей про стан збереження природних та історико-культурних цінностей та людські чинники (Опис). Резюме включає відомості про місцезнаходження резервату, його зонування, відповідність спеціальним критеріям, реалізацію трьох вище зазначених функцій, механізм виконання (дані щодо координаційної ради та посилання на менеджмент-план, що додається) і погоджується органами влади, що відповідальні за управління природним ядром та буферною зоною на місцевому, регіональному (обласному) та національному рівні. В Описі особлива увага звертається на фізико-географічні умови території, стан збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, особливо рідкісних та зникаючих видів, щодо використання земель, зайнятість населення, потенціал соціально-економічного розвитку території в аспекті реалізації трьох функцій біосферного резервату (див. вище), включаючи дані щодо перспектив співробітництва на національному і міжнародному рівні, організаційне та фінансове забезпечення діяльності, участі в управлінні резерватом місцевого населення тощо.

Невід'ємною частиною заявки є картосхеми території із детальним, наскільки це можливо, зображенням фізико-географічних і геоботанічних особливостей місцевості, функціональних зон та місць розміщення визначних природних та історико-культурних пам'яток. В останні роки ще на підготовчому етапі формується

координаційна рада створюваного біосферного резервату (нею може бути розширена науково-технічна рада природно-заповідної установи, на базі якої створюється біосферний резерват) та розробляється спеціальний рамковий план управління (менеджмент-план) діяльністю резервату. Номінацію на біосферний резерват від України офіційно направляє до ЮНЕСКО Національний комітет України з програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” при Національній академії наук України у співпраці з Національною комісією України у справах ЮНЕСКО при МЗС України.

Приклад Плану управління біосферним резерватом

Розробка плану управління біосферним резерватом є надзвичайно важливим елементом у підготовчій роботі при створенні резервату. Він розробляється згідно з положеннями Севільської стратегії розвитку біосферних резерватів і має бути погоджений координаційною радою біосферного резервату. Без сумніву, такий план повинен не відлякувати потенційних учасників резервату, а, навпаки, давати надію на поліпшення показників стану довкілля та соціально-економічного розвитку території.

Однією з останніх національних розробок є План управління Деснянсько-Старогутським біосферним резерватом, який створюється на базі однойменного національного природного парку і має згодом стати українською ділянкою транскордонного (українсько-російського) біосферного резервату в басейні р. Десни (автори: Парчук Г.В. та Осипова М.О., за участі співробітників Деснянсько-Старогутського НПП та інших зацікавлених сторін). Довготерміною метою цього Плану управління є збереження біологічного та ландшафтного різноманіття даної території, підвищення її рекреаційного потенціалу, створення умов для сталого розвитку регіону через забезпечення зваженого підходу до використання природних ресурсів, залучення широких верств населення до процесу управління територією біосферного резервату, проведення функціонального зонування території резервату, здійснення постійного моніторингу за станом природних комплексів, підвищення рівня екологічної обізнаності місцевого населення та відвідувачів. Для досягнення цієї довготермінової мети були визначені Оперативні цілі та завдання управління Деснянсько-Старогутським біосферним резерватом:

Мета I. Забезпечення належного управління біосферним резерватом.

Завдання I.1. Забезпечення координації та оперативності дій щодо розвитку і реалізації Плану управління біосферним резерватом.

Завдання I.2. Реалізація окремих завдань Плану управління та створення робочих груп.

Мета II. Посилення можливостей для діяльності наукових та громадських організацій, підвищення кваліфікації кадрів.

Завдання II.1. Забезпечення належних умов роботи для персоналу Деснянсько-Старогутського національного природного парку.

Завдання II.2. Створення бази даних біосферного резервату з питань біорізноманіття, використання природних ресурсів, моніторингу за станом довкілля на території резервату та в його околицях.

Завдання II.3. Забезпечення належного рівня професійної та технічної кваліфікації персоналу.

- Завдання П.4. Посилення обізнаності персоналу біосферного резервату та населення регіону з питань збереження біорізноманіття і сталого соціально-економічного розвитку.
- Завдання П.5. Правове забезпечення захисту і сталого використання біорізноманіття в біосферному резерваті та на Лівобережному Поліссі в цілому.
- Мета III: Удосконалення системи зонування території біосферного резервату
- Завдання III.1. Вивчення фауни, флори і рослинності в межах біосферного резервату та на прилеглих територіях; складання карт рослинності та поширення окремих видів флори та фауни, насамперед занесених у національний та міжнародні “червоні” списки.
- Завдання III.2. Проведення широкомасштабного моніторингу соціальних та економічних чинників, що впливають на довкілля, стан та рівень використання природних ресурсів.
- Завдання III.3. Удосконалення управління та деталізація зонування території біосферного резервату.
- Завдання III.4. Розробка загальної політики землекористування та детальних регулюючих механізмів і основних напрямів управління кожною окремою ділянкою.
- Мета IV. Сприяння сталому використанню природних ресурсів біосферного резервату.
- Завдання IV.1. Відновлення деградованих екосистем.
- Завдання IV.2. Оптимізація рекреаційної та туристичної діяльності.
- Завдання IV.3. Сприяння сталому соціально-економічному розвитку території.
- Завдання IV.4. Моніторинг соціально-економічних змін.
- Мета V. Сприяння освіти та обізнаності населення щодо збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку території.
- Завдання V.1. Посилення обізнаності суспільства у справі збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку території.

На виконання кожного із завдань розроблені заходи. Нижче наводиться заходи на реалізацію завдань I.1 та III.1¹.

Заходи на виконання Завдання I.1:

I.1.1. Проведення регулярних засідань та консультацій органу управління біосферним резерватом – його Координаційної ради.

I.1.2. Визначення Координаційною радою механізмів реалізації Плану управління, погодження короткотермінових планів дій.

I.1.3. Забезпечення адміністрацією Деснянсько-Старогутського національного природного парку оперативного прийняття рішень щодо реалізації Плану управління біосферним резерватом, а саме:

---

¹ Повністю познайомитися з Планом управління та іншими номінацій ними матеріалами можна в адміністрації Деснянсько-Старогутського національного природного парку (E-mail: nppds@unet.net.ua), Національному комітеті України з програми ЮНЕСКО „Людина і біосфера” та Державній службі заповідної справи Мінприроди України (E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua)

- організація засідань Координаційної ради і попереднє погодження порядку дня засідання, розробка проектів рішень;
- забезпечення зв'язків з установами місцевої та центральної виконавчої влади та організаціями-партнерами, у тому числі зарубіжними;
- підготовка проектів планів дій і пропозицій щодо поліпшення екологічної та економічної ситуації в регіоні;
- контроль за виконанням Плану управління та окремих планів дій;
- оперативна робота з місцевим населенням;
- виконання інших завдань Координаційної ради.

I.1.4. Участь адміністрації Деснянсько-Старогутського національного природного парку разом із представниками органів місцевої влади та інших зацікавлених сторін в оперативному вирішенні питань збереження біорізноманіття та створення умов щодо сталого розвитку району.

I.1.5. Оприлюднення завдань біосферного резервату та забезпечення діалогу з місцевим населенням.

I.1.6. Щорічні огляди результатів виконання Плану управління, коригування та оновлення наступних завдань.

Заходи на виконання Завдання III.1:

III.1.1. Аналіз існуючих даних щодо поширення та чисельності окремих видів флори і фауни, виявлення прогалін в інформації.

III.1.2. Проведення додаткових досліджень на території біосферного резервату та його околиць з метою заповнення інформаційних прогалін та введення результатів досліджень до бази даних.

III.1.3. Узагальнення та постійне оновлення існуючої інформації, внесення її до Кадастрів рослинного і тваринного світу та Кадастру природно-заповідного фонду України. Ці дані стануть відправними при проведенні моніторингу флори і фауни, удосконаленні функціонального зонування території резервату та при налагодженні сталого природокористування (оптимізації рекреаційно-туристичного та господарського використання природних ресурсів тощо).

Висновки

Таким чином, біосферні резервати є особливими територіями, які створюються відповідно до спеціальних положень ЮНЕСКО і де збереження біологічного та ландшафтного різноманіття поєднується із забезпеченням сталого розвитку території. Управління біосферним резерватом має здійснюватися відповідно до положень Севільської стратегії розвитку біосферних резерватів ЮНЕСКО із створенням координаційної ради та розробкою спеціального плану дій.

1. Biosphere Reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network UNESCO. – UNESCO, Paris, 1996. – 18 p.
2. IV Всемирный конгресс по национальным паркам и охраняемым территориям. Декларация, план действий, рекомендации (Венесуэла, Каракас, 10-21.02.1992 г.). – М., 1994. – 73 с.
3. UNESCO: Task-force on criteria and guidelines for the choice and establishment of biosphere reserves. – MAB Report Series, 1974. – Т. 22. – 61 p.

4. Андрієнко Т. Л., Онищенко В. А., Клестов М. Л., Прядко О. І., Арап Р. Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації. – Київ: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
5. Батисс Мишель. Биосферные заповедники мира: современное состояние и перспективы // Охрана природы, наука и общество (Материалы I Междунар. конгр. по биосферным заповедникам, Минск, Белорусская ССР. 26.09-02.10.1983 г.). – ЮНЕСКО-ЮНЕП, Исследование природных ресурсов, XXI. – М.: Внешторгиздат, 1987. – Т. I. – С.14-18.
6. Мак-Кроун Джон Д.. Кластерные биосферные заповедники // Охрана природы, наука и общество (Материалы I Междунар. конгр. по биосферным заповедникам, Минск, Белорусская ССР. 26.09-02.10.1983 г.). – ЮНЕСКО-ЮНЕП, Исследование природных ресурсов, XXI. – М.: Внешторгиздат, 1987. – Т. I. – С.172-175.
7. Перспективная сеть заповедных объектов Украины / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. – Киев: Наук.думка, 1987. – 292 с.
8. Програма дій „Порядок денний на ХХІ століття” / Перекл. з англ.: ВГО „Україна. Порядок денний на ХХІ століття”. – Київ: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
9. Стойко С.М. Концепція біосферних резерватів (заповідників), їх мережа та завдання в Україні // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – Київ: ІнтерЕкоЦентр, 1997. – С. 43-53.
10. Стойко С.М. Сучасний стан заповідної мережі на Львівщині та екологічні засади створення польсько-українського біосферного резервату на Розточчі // Лісівничі дослідження на Україні. – Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (с. Шкло, 6-7.07.2000 р.). – Львів: Логос, 2000. – С. 59-65.
11. Удварди Миклош Д.Ф. Система МСОП и ЮНЕСКО биогеографических провинций в приложении к биосферным заповедникам // Охрана природы, наука и общество (Материалы I Междунар. конгр. по биосферным заповедникам, Минск, Белорусская ССР. 26.09-02.10.1983 г.). – ЮНЕСКО-ЮНЕП, Исследование природных ресурсов, XXI. – М.: Внешторгиздат, 1987. – Т. I. – С. 27-29.

Державна служба заповідної справи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Київ